

ANAYASAL KURUM OLAN TRT’NİN “ÖZERKLİĞİ”

A Constitutional Institute, The Turkish Radio and Television Corporation Autonomy

Yrd.Doç.Dr.Mustafa Şenay CANORUÇ

D.Ü. Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuk A.B.D.

mscanoruc@hotmail.com

ÖZ

TRT(Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu)uzun yıllar yayıncılık tekelini elinde bulundurmıştır.1990 yılına gelindiğinde teknolojinin gelişimi ile birlikte özel radyo ve televizyonların sayısının hızla arttığını görmekteyiz.1993 yılında Anayasa da yapılan değişiklik ile kamusal alandaki TRT’nin yayın tekeli sona ermiş,özel radyo ve televizyonlara yayın serbestisi getirilmiştir.Bu gelişim ile birlikte hukuki metinlerde de birtakım değişiklikler yapılmıştır.Böyle olmakla birlikte Türkiye’de TRT uzun yıllar siyasi otoritelerin etkisi altında kalmış ve onların propaganda aracı olmuştur.Böyle bir durumda da kurum birçok eleştiriye maruz kalmıştır.

TRT kamusal alanda yayın yapan önemli bir kuruluştur.Kanal sayısı ve ulaştığı alanın genişliği,kamu hizmeti yayıncılığı,Kürtçe yayın yapan TRT 6 onu hep gündemde tutmuştur.

Bu çalışmada kamu yayıncılığı alanında faaliyette bulunan TRT kurumunun 1961 Anayasasından bu yana “özerkliği”konusundaki hukuki gelişmeler incelenmiş ve birtakım tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu yayıncılığı tarihi, TRT, anayasa, özerklik

ABSTRACT

The Turkish Radio and Television Corporation (TRT) held broadcasting monopoly for a long time. When reaching the year 1990’s, the numbers of private radio and television channels increased rapidly. After constitutional amendment at 1993, TRT public broadcasting monopoly ended and permission was given for private channels broadcasting. Some changes in law were carried out in parallel to this development. TRT has been under power of political authority for a long time and this authorities used TRT for making their propaganda. In this case, TRT has been faced to too many complaints and critiques.

TRT is an important public broadcasting body. The aim of this study was to investigate legal advancement in related to TRT autonomy since 1961 Turkish constitution.

Key words: Turkish public broadcasting history, TRT, Constition, Autonomy

I-) RADYO - TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA “ÖZERKLİK”

Türkiye’de radyo - televizyon yayıncılığı alanında 1990 yılına kadar fiilen,1993 yılına kadar hukuki olarak tek/yayın tekelini elinde bulunduran Türkiye Radyo ve Televizyon Kuruluşu(TRT)’nun “özerkliği” hep tartışma konusu olmuştur.Zira,kamu yayıncılığı alanında yayın tekelini elinde bulunduran TRT’nin, önemli bir alana yayın yapması⁽¹⁾, uzun yıllar

¹ TRT yayınları tüm Türkiye’de ve ayrıca tüm kıtalarda dinlenebilmekte ve izlenebilmektedir. Ayrıca Türksat uydusu üzerinden yapılan sayısal yayın yoluyla Avrupa’da yaşayan Türklere de ulaşılmaktadır.

yayıncılık alanında tekel durumunun devam etmesi, özellikle yayın tekelinin devam ettiği uzun yıllar içerisinde siyasi iktidarların bu kuruluşu bir propaganda aracı olarak kullanması, bütçesinin ve personelinin büyüklüğü, çok sayıda radyo ve televizyon kanalına sahip olması, yakın zamanda 2954 sayılı TRT yasasında değişiklik yapan 5767 sayılı yasanın m.21/f.3’de: **“Kurum tarafından Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir.”** hükmü ve daha önce 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’da (m.4) **“Ayrıca, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir.”** hükümleri gereğince sınırlı bir sürede TRT kanalında yayın yapıldıktan sonra faaliyete geçen ve Kürtçe televizyon yayını yapan, TRT 6 kanalı ile ilgili yorum, eleştiri ve kaygıların varlığı karşısında, TRT ile ilgili olarak mevzuatta *“gidip-gelen”* özerklik kavramı, apayrı bir önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Anayasal bir kurum durumunda bulunan TRT’nin 1961 Anayasasından bu yana Anayasal ve yasal zemindeki *“özerklik”* niteliğini ve düzenlemelerini incelemeye çalışılmıştır.

Gerçekten, 1961 Anayasası ve 359 sayılı TRT Yasasıyla ilk önce tanınan, daha sonra Anayasanın 1971’deki değişikliğiyle kaldırılan özerklik, 1982 Anayasası’nda da kabul edilmemişti. 1982 Ay. m.133’te 2005’te yapılan değişiklikle, TRT’nin özerkliği kabul edilmiştir. 1982 Anayasası’nda yer alan *“özerklik”* nitelendirmesinin TRT yasasında yer alması 2954 sayılı TRT yasasında 2007 tarihinde 5767 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sonucu olmuştur.

Gerçekten, Ay.m.133/f.son hükmüne göre; *“Devletçe Kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzel kişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır”* demektedir. 2954 sayılı TRT yasası’nda **“özerklik”**ten bahsedilmemişse de, Bu madde 2954 sayılı Kanun’da 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu m.1’de yapılan değişiklik ile; **“...radyo ve televizyon ile tüm medya araçlarından yapılan yayınların düzenlenmesine ve özerkliği ve tarafsızlığı Anayasada hükme bağlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun...”** diyerek TRT’nin özerkliğini anayasa hükmüne uygun olarak hükme bağlamış bulunmaktadır.

Kurum; TRT 1, TRT 2, TRT 3, TRT 4, TRT Çocuk, TRT İnt, TRT Anadolu, TRT Türk, TRT GAP ve TRT 6 olmak üzere 10 televizyon kanalı ile RADYO 1, RADYO 3, RADYO 4, TRT FM ve Yurtdışına 27 ayrı dilde yayın yapan Türkiye Cumhuriyeti’nin Sesi Radyosu ve bu radyoya bağlı Turizm Radyosu yoluyla, 6 ayrı radyo kanalından yayın yapmaktadır.

II-ÖZERKLİK

Zaman içerisinde “*gidip-gelen*” özerkliğin TRT açısından ne anlama geldiğinin irdelenmesi gerekmektedir. Gerçekten, “*özerklik*”; başta siyasi iktidar² olmak üzere, siyasi partiler, tüm baskı grupları³, toplumdaki çeşitli kurum ve kuruluşlar⁴ ve kişiler⁵ ile toplumda ağır basan görüş ve değer yargılarına karşı bağımsızlık⁶ anlamına gelmektedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bu gerekliliği 15.10.1968 tarih ve E.1967/37, K.1968/46 sayılı kararında şu şekilde belirtmektedir:

"... Görülüyor ki, asıl erek, kurumun siyasi iktidarın etkisi dışında bırakılıp tarafsız olarak görev yapmasıdır. Bunun için de kurumun, özerk olarak kurulması, yani gerek yürütme organının, gerek siyasi partilerin, gerekse kişilerin her türlü etkisine karşı korunmuş olarak teşkilatlandırılması ve yetkilendirilmesi zorunludur..."

Buradan da görüldüğü gibi, kurumun özerkliği, yalnız siyasi iktidara karşı değil, tüm kurum ve kişilere karşıdır.

Kurum, yetkilerini bizzat organları aracılığıyla kullanacaktır. Kurumun yönetim, denetim ve yürütme organları siyasi iktidar dahil, tüm güçlerin etkisi dışında faaliyetini yerine getirecektir⁷. Özerk kuruluş, her türlü hiyerarşik ve idari vesayet denetimi dışında, Anayasa ve kanunun verdiği görevi kendi görüşüne göre yapabilen bağımsız ve tarafsız bir kuruluştur⁸. Özerk kuruluşlar, karar alma ve aldıkları bu kararları hiçbir baskı altında kalmaksızın uygulama hakkına sahiptirler⁹ Bu anlamda özerkliğin genel olarak, idari ve mali özerkliği kapsamı gereklidir.

TRT açısından özerkliğin genelde, siyasal iktidara karşı durabilme ve siyasal iktidarların kurumu siyasi propaganda aracı olarak kötüye kullanması anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Siyasal iktidarların TRT'nin geçmişinde özerk olmasını istemedikleri, kendi çıkarları açısından,

2 AYİTER, Kudret "Anayasanın Özerk Kuruluşları" AÜHFD C: 25, 1968 sf.40; GÖLCÜKLÜ, F. a.g.e., sf.226;

3 AZİZ, Aysel: "TRT Siyasal Yapı İlişkisi Dünü Bugünü, Yarını" İLEF YILLIK 92, AÜ. İletişim Fak. Yay. No: 1, Ankara 1993sf. 49.

4 AZİZ, A. "Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler" AÜ İletişim Fakültesi Yay. No: 5 1996, sf.152.

5 Ay Mah. 15.10.1968 t. ve E.1967/37, K. 1968/46 (RG. 8.7.1969 t. ve S: 13243).

6 SOYSAL, Mümtaz "100 Soruda Anayasanın Anlamı" (Gerçek Yayınevi) İstanbul 1986, (6.Bası). sf.356.

7 GÖLCÜKLÜ, Feyyaz "Haberleşme Hukuku" (Basın-Radyo TV) AÜSBF Yayınları No: 232, BYYO Yayınları, No: 1, Sevinç Matbaası, Ankara 1970. sf.220.

8 ONAR, Sıddık Sami "İdare Hukukunun Umumi Esasları", C.II, İstanbul, 3. Baskı 1966. sf.887-888. Bu konuda SOYSAL, "... yalnız yürütme organı değil, yasama organı da özerk kuruluşların çalışmalarına herhangi bir ideolojik çerçeve çizemez, hatta Anayasa bile bu kuruluşlardaki çalışmaların ideolojik çerçevesi sayılamaz" demektedir. (Açıklamalar için bkz. SOYSAL, Mümtaz "Anayasa Diyalektiği Açısından Özerk Kuruluşların Görevi", AÜ. SBFD, C.XXIV, S.4.. sf.117 vd.

9 TORTOP, Nuri "Özerk, Üretken ve Katılımcı Mahalli İdare Anlayışı", Amme İdaresi Dergisi (Tacettin Karaer'e Armağan) C: 24 S: 4, Aralık 1991, sf.3.

özellikle TRT Haber Merkezi'nin etkileri altında olmasını istedikleri belirtilmektedir¹⁰. Özerklik, "başına buyruklu" anlamına da gelmemektedir¹¹. Özerk yönetim, keyfi bir yönetim de olamaz. Radyo (ve TV) özerkliği, sınırları belirlenmiş bir sorumluluk altında tarafsızlık, objektiflik ve eşitlik prensiplerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Özerkliğin, bunları gerçekleştirme aracı olduğu söylenebilir¹².

Özerklik yönetim, mali ve program içeriğine ilişkin bağımsızlıktır, yayınların güvence altına alınması, siyasi otorite dahil tüm kişi ve kurumların baskılarından uzak olmasıdır.

III-ANAYASA VE YASALARDA TRT VE ÖZERKLİĞİ

1. 1961 ANAYASASI DÖNEMİNDE TRT

A) 1961 Anayasası

1961 Anayasası'nın "Radyo ve televizyon idaresi ve haber ajansları" kenar başlığını taşıyan 121. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

"Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir. Her türlü radyo ve televizyon yayınları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.

Radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcı görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya devletten yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır".

Bu maddede dikkat edilirse, radyo-televizyon yayıncılığı ile ilgili önemli temel ilkeler kabul edilmiştir;

- a) Radyo ve televizyon yayın hizmetleri, **kamu kurumu** şeklinde örgütlenecek,
- b) Bu kurum, **Özerk ve Tüzel Kişiliğe Sahip** bulunacak,
- c) Yapılacak yayınlar, **Tarafsızlık İlkesine** göre gerçekleştirilecek,
- d) Bu kurum, **kültür ve eğitime yardımcı** olacaktır.

10 Radikal 26 Aralık 2003 Prof.Dr. Özden ÇANKAYA ile röportaj

11 TRT Kanunu Değişikliği Tasarısı Hakkında Basın ve Yayın Yüksek Okulunun Raporu... Sevinç Matbaası Ankara 1969, ayrıca bkz. AZİZ, Aysel, "Prof. Dr. Muammer AKSOY ve Türkiye'deki Radyo - Televizyon Yayınları", AÜSBFD, C.XLVI, (Ocak-Haziran 1991, No: 1-2.

12 TAŞER, Cengiz "Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği -Mukayeseli Bir Anayasa Hukuku Araştırması" TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları, No. 5, Ankara 1969. s.f.137.

Anayasanın 121. maddesiyle radyo-televizyon yayıncılığı konusunda devlet tekelinin mevcudiyeti kabul edilmekteydi.¹³ Yani, radyo-tv ancak resmi devlet radyo-tv işletmesi şeklinde kurulabilecekti. Dolayısıyla, özel radyo ve televizyon yayıncılığı kabul edilmemişti.

Anayasada Üniversitelerin yanında radyo ve televizyon yayın kurumunun faaliyetlerini özerk bir şekilde yapması hükmü, 1961 Anayasanın bir "Tepki Anayasası" olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁴ Bu düzenlemeye neden olan olay ise, ihtilal öncesi hükümetin o dönemde en önemli kitle iletişim aracı durumundaki, radyoyu partizanca ve iktidarın borazanı şeklinde kullanması olmuştur.¹⁵ Hatta bir görüş, ihtilalin nedenlerinden bir tanesinin de iktidarın bu tutumundan kaynaklandığını belirtmektedir.¹⁶

1961 Anayasası'nın 121. maddesinin gerekçesinde bu açıkça görülmektedir. Buna göre;

*"Radyonun partizan tutumu ve partizan bir yayın vasıtası haline getirilmesi memleketimizde uzun seneler ciddi bir huzursuzluk konusu olmuştur. Bu nedenle de radyo muhtariyeti ve tarafsızlığı, Anayasa teminatı altına alınmak istenmiştir. Ancak çeşitli ülkelerde bu gayeye varmak için kabul edilen esaslar çok farklı olduğu ve bunların sık sık değiştiği dikkati nazara alınacak, teferruatlı bir madde sevk etmenin mahzurlu olacağı düşünülmüştür. Bu bakımdan, radyonun bir kamu tüzel kişisi haline getirilmesini ve bu tüzel kişiye görevin gerektirdiği yetkilerin tanınmasını sağlayıcı madde sevki ile yetinilmiştir. Aynı görüş, TV idaresinin düzenlenmesinde de dikkate alınmıştır"*¹⁷.

1961 Ay. döneminde "özerk" ve "tarafsız" yayın yapmakla görevlendirilen TRT'nin özerkliğinden bahsedilirken, kurumun özerkliğinin "idari", "mali" ve "program yapımı"nda

¹³ GÜRAN, Sait "İfade Hürriyeti Üzerine İdarenin Yetkileri", İÜ. Yayınları, No: 1337, Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 289 (Cezaevi Matbaası) İstanbul 1969. sf. sf.448, 449, 453,454; İÇEL, Kayıhan, "Kitle Haberleşme Hukuku" İÜ, yayınları No:3302 (2.Bası) İstanbul, 1985, sf.262; GÖLCÜKLÜ, F. a.g.e., sf.216-216; GİRİTLİ İsmet- BİLGİN, Pertev, "İdare Hukuku" İstanbul 1967, sf.178; TOKGÖZ, O. a.g.e., sf.75; TANİLLİ, Server, "Devlet ve Demokrasi - Anayasa Hukukuna Giriş" 5. Bası, İstanbul, 1988, sf.44; ÖNGÖREN, M. Tali /TOPUZ, Hıfzı, "Türkiye'de Radyo ve TV Politikaları" (Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni) İLAD, 1990, sf.90; GÖZÜBÜYÜK, Şeref, "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu" SBF, C.XXIV, sf.1, Ankara, 1969, sf.53. Karşı görüş İLAL, a.g.e., sf.88,89,109'da; bu maddenin kuruluş amacının tekel koymak değil, özerklik olduğunu ve tekel olmadan özerklik olabileceğini, anayasanın haberleşme hürriyeti ve özel teşebbüs hürriyeti ile ilgili hükümlerinden özel radyonun kurulabileceğini ileri sürmüştür.

¹⁴ SOYSAL, M. "100 Soruda..." a.g.e. sf.96; SOYSAL, Mümtaz, "Anayasa Diyalektiği Açısından Özerk Kuruluşların Görevi" A.Ü. SBF, C.XXIV, S. 4 sf.115.

¹⁵ TİKVEŞ, Özkan, "Kitle Haberleşme Araçları ile İlgili Hükümler" MHAD yılı: 3 S. 4, 1969 sf. 75; TANİLLİ, a.g.e. sf. 440; AKSOY, Muammer, "Partizan Radyo ve DP" (Forum yayınları) Seri: 1 Ankara, 1960

¹⁶ AZİZ, A. "TRT Siyasal Yapı", a.g.m., sf.48.

¹⁷ KABALIOĞLU, U./YILDIRIM, T. "Türkiye'nin İdari Teşkilatı" (İlgili Anayasa Mah. ve Danıştay kararları) (Kazancı Yayınları) İstanbul 1995, sf.361; ÖZTÜRK, Kazım, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Şerh ve Uygulaması" (Anayasa Mahkemesi Kanunu ile Birlikte) İstanbul, 1969 (Sulhi BARAN matbaası) sf.221'den naklen.

özerkliği ifade ettiği ve bu alanlarda siyasi iktidara tabi olmaması gerektiği kabul edilmektedir¹⁸. Bunun yanında bir başka önemli sonuç, getirilen bu hükümlerle yayıncılık sektöründe yalnız radyo değil, aynı zamanda televizyonun da kapsam içine alınmış olmasıdır. O güne kadar siyasal iktidarın yönetim ve denetiminde bulunan radyo ve ileride kurulacak televizyon, onun etkisinden kurtulacak şekilde düzenlenmiştir.¹⁹

Ayrıca, Anayasa, yayınları yapacak kamu kurumunun kanunla düzenleneceğini belirtmekteydi. Bu kuruluş tesis edilinceye kadar radyo yayınları (Çünkü, henüz Tv yayınları başlamamıştır. TV yayınları 31 Aralık 1968 tarihinden itibaren yayınlarına başlamıştır.) önce Basın-Yayın Turizm Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüş, ardından 2.7.1963 tarih ve 265 sayılı kanunla kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na yürütülmüştür.

Anayasanın öngördüğü kanun, 24.12.1963 tarih ve 359 sayılı "*Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) Kanunu*"²⁰ dur.

B) 359 Sayılı "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Kanunu"

a) Genel Olarak

Kanun'un Genel Esaslar başlığını taşıyan 1. Bölümünde TRT'nin Kuruluş Görev ve Yetkileri düzenlenmişti. Ay. m.121'e uygun olarak, kanunun 1. maddesi şu şekilde düzenlenmişti:

"Türkiye Radyo - Televizyon Kurum adıyla, tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü kurulmuştur.

denmekte, 35. madde ise şu şekilde düzenlenmişti:

"9 Haziran 1937 tarih ve 3222 sayılı Telsiz kanunu ile ek ve değişikliklerinde gösterilen elektromanyetik dalgalar vasıtasıyla ses, işaret ve resim vermeye yarayan tesislerden radyodiffüzyon ve televizyon tesisi niteliğinde olanların kurulması ve işletilmesi hakkı yalnız TRT kurumuna aittir.

Yukarıdaki fıkrada söz konusu kanunun 2. maddesinde belirtilen ders aracı niteliğindeki radyo ve televizyon yayınlarını kurum ve Milli Eğitim Bakanlığı birlikte düzenler."

Yayını yapacak olan TRT, bu faaliyetini "**Özerklik**" ve "**Tarafsızlık**" ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirecektir.

¹⁸ TAŞER, C. a.g.e. sf.137; TOKGÖZ, Oya, "*Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo - Televizyon Sistemleri* (Mukayeseli Bir Araştırma) AÜSBF Yayınları, No: 343, Ankara 1972, sf.77.

¹⁹ AZİZ, Aysel, "*TRT-Siyasal Yapı İlişkisi - Dünü Bugünü Yarını*" İLEF Yıllık/92, Ankara, 1993, sf.48.

²⁰ RG. 2.1.1964, t. sf. 11596.

2-)1971 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ SONRASI TRT ÖZERKLİĞİ(71-80

DÖNEMİ)

A) 1971 Anayasa Değişikliği

12 Mart 1971'de asker tarafından hükümete verilen muhtıradan sonra, hem anayasada hem TRT yasasında bir takım değişiklikler yapılmıştır.

20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı yasa ile yapılan anayasa değişiklikleri ile radyo ve televizyon yayıncılığı alanında bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Bunlardan radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda doğrudan etkili olan Ay. m.121. maddesindeki değişiklikler dikkat çekicidir. Buna göre;

"Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşundan tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz.

Her türlü radyo ve televizyon yayınları tarafsızlık esaslarına göre yapılır.

Haber programlarının seçilmesinde, işleminde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesine devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, insan haklarına dayanan milli güvenliğin ve genel ahlakın gereklerine uyulması, haberlerinin doğruluğunun sağlanması ile organların seçimi, yetki, görev ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.

Devlet tarafından kurulan veya devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır."

Anayasa değişikliği ile, TRT konusunda çok önemli bir gerileme dikkati çekmektedir. 1961 Anayasanın 121. maddesinde "**özerk**" olan ve yayınlarını "**tarafsız**" bir şekilde gerçekleştiren TRT Kurumu, 1971 Anayasa değişikliği ile yalnızca "**tarafsız**" bir duruma getiriliyordu. Yani, uzun yıllar tartışma konusu yapılan "**özerklik**",1993 yılında mevcut Anayasa da yapılan değişikliğe değin ,TRT'nin elinden alınıyordu. Böylece TRT'den yayınlarını yalnızca "**tarafsızlık**" ilkesine uygun olarak yerine getirilmesi beklenmekteydi. Bu arada TRT'nin yayın alanındaki tekeli de devam etmekteydi.

Anayasa değişikliğinin ardından hükümet, 24.12.1963 tarih ve 359 sayılı TRT kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna ek ve geçici maddeler eklenmesi hakkında bir kanun tasarısını gerekçesi ile birlikte TBMM Başkanlığı'na 16 Ekim 1971 tarihinde sunmuştur. Bu tasarıya göre²¹

“TC Anayasasının bazı maddelerini değiştiren ve buna bazı yeni maddeler ekleyen Anayasa değişikliği hakkındaki kanun, TRT Kurumu ile ilgili olarak 121. maddeyi yeniden düzenlenmiş bulunmaktadır.

Yeni 121. madde, kamu tüzel kişiliği halinde kurduğu TRT Kurumunun idaresini bir temel ilkeye dayandırmış bulunmaktadır. Bu temel ilke tarafsızlıktır. Tarafsızlık ilkesi, 121. maddeye göre:

- a) Yönetimde*
- b) Denetimde ve*
- c) Yönetim organlarının kuruluşunda dikkate alınacaktır.*

Yine, Anayasaya göre "tarafsızlık" her türlü radyo ve televizyon yayınlarında da göz önünde bulundurulacak bir ilkedir.

121. madde, ayrıca Kurumun yayınlarında uyulması gereken temel ilkeleri de belli etmiştir. Böylece haber ve programların

- a) seçilmesi*
- b) işlenmesi*
- c) sunulması*
- d) kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesi.*

Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünün insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyetin, milli güvenliğin ve genel ahlakın gereklerine uyulması radyo ve televizyon yayınlarının genel ilkesi olmuştur.

Anayasanın bu hükümleri karşısında TRT Kurumunun yönetiminde tarafsız kılmak, denetiminde de bugüne değin karşılaşılan güçlükleri gidermek, yayınlarının genel yönünü tespit etmek için 359 sayılı Kanunun bazı maddelerinin Anayasanın temel ilkeleri yönünde değiştirilmesi gereği ortaya çıkmış bulunmaktadır.”

²¹ TOKGÖZ, O. a.g.e., sf.133 vd naklen.

Hükümetin Millet Meclisi Başkanlığı'na verdiği tasarı üzerine, TRT Geçici Komisyonu kurularak, hükümet tasarısını görüşmüştür. Geçici Komisyon, Hükümetin tasarısında bazı değişiklikler yaparak bir rapor halinde 2.12.1971 tarihinde Millet Meclisi Başkanlığı'na sunmuştur.

Anayasadaki değişikliğe paralel olarak 359 Sayılı TRT Yasası'nda da 29.2.1972 tarih ve 1568 sayılı "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek ve Ek Geçici Maddeler İlavesi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir²². Bu kanunun 1. maddesinde:

*"Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu adıyla **tarafsız** bir kamu tüzel kişisi kurulmuştur..."* diyerek anayasadaki hükme uygun olarak "**tarafsız**" bir TRT'nin kurulduğu belirtilmiştir.

Yasada yapılan birçok düzenleme ve uygulamayla da, TRT'nin özerkliği tamamen kaldırılmıştır.

B) 1568 Sayılı Kanunla Getirilen Yeni Yapı

a) Genel Olarak

1961 Anayasasının 121. maddesine dayanılarak çıkartılan 1568 sayılı yeni yasa, 359 sayılı eski TRT Yasasının bazı maddelerinde yapılan değişikliklerden oluşturulmuştur²³. 50 maddeden oluşan 359 sayılı yasanın 19. maddesi değiştirilmiş, 4 ek ve 5 ek geçici madde eklenmiştir. Yasadaki bu değişikliklerden amaçlanan, "*TRT Kurumunu yönetiminde tarafsız kılmak, yayınlarının genel yönünü tespit etmek ve denetiminde bugüne kadar karşılaşılan güçlükleri gidermek...*"tir²⁴. Kanun 1. maddesinde "**tarafsız**" bir kamu kurumu olarak TRT'nin düzenlendiği belirtilmiş, 2. maddesinde "Görev ve Yayın Esasları" 3. maddesinde kurumun organları belirtilmiştir.

b) İdari Yapı

1568 Sayılı Kanunun 3. Maddesinde eski yönetim organlarında esaslı değişiklikler yapmış ve bunlara yeni organlar eklemiştir. Buna göre TRT Kurumu; Yönetim Kurulu, Genel Müdür, Koordinasyon Kurulu, TRT Seçim Kurulu, Genel Danışma Kurulu, Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu olarak 6 organdan oluşmuştur.

²² RG. 8.3.1972 t. s.14122.

²³ 359 Sayılı Yasaya 1568 Yasa ile getirilen değişiklikleri kapsayan çalışma için bkz. AZİZ, Aysel "*Yeni TRT Yasası*" AÜSBFD, C: XVII, No: 4'den "*Ayrı Bastı*" (Sevinç Matbaası) Ankara 1973 (sf.101-134).

²⁴ Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon Raporu, 18.2.1972 tarih ve Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon, Esas No: 1/52, Karar No: 2, AZİZ, A. "*Yeni TRT Yasası*" a.g.m., sf.131.

aa) Genel Müdür ve Yardımcıları

Genel Müdür ve yardımcısı olabilmek için kanun, yüksek öğrenim yapmış olmak, görevini yerine getirebilecek ehliyet, bilgi ve tecrübeye sahip bulunmak, devlet memurluğuna atanmak için kanuni engeli olmamak şartlarını aramış ve ayrıca Genel Müdür yardımcılarında birinin yüksek elektrik veya yüksek elektronik mühendisi olmasını şart koşturmuştur.

Burada dikkati çeken bir husus Genel Müdür olmak için gerekli, *"İktisadi ve Sosyal Bilimler veyahut Haberleşme veya radyo-televizyon tekniği ve programcılığı alanında yüksek öğrenim yapmış olmak"* koşulu kaldırılmış ve *"Yüksek Öğrenim yapmış olmak"* koşulu yeterli görülmüştür. Böylece 12 Mart sonrasında ordu mensuplarından "tavukçuluk" profesörüne değin değişik ve yayıncılıkla ilgisi olmayan mesleklerden kimseler TRT yönetimine getirilmiştir²⁵.

359 Sayılı Yasa, Yönetim Kurulu'na, Genel Müdür adayını önerme yetkisi vermektedir. Önerilen aday Turizm ve Tanıtma Bakanlığı aracılığıyla Bakanlar Kurulu'na sunulmakta ve atama bu usulle gerçekleşmekteydi. 1568 sayılı yasayla 9. madde de yapılan bu değişiklikle, Yönetim Kurulu'na verilen bu yetki alınmış, Genel Müdürü atama konusunda hükümet, serbest bırakılmıştır. Böylece, hükümet istediği kimseyi Genel Müdür olarak atayabilme yetkisine sahip olmaktadır²⁶. Çünkü, açıkça *"...Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanır."* denmektedir.

Bu düzenleme ile kurumun özerk yapısı tamamen ortadan kaldırılmıştır. Kanunun 9. maddesi Genel Müdürün görevine son verilmesine ilişkin değişiklikler getirmekteydi. Buna göre;

"...Milli Güvenliğin, kamu düzeninin veya devletin dış güvenliğinin gerekli kıldığı veya devlet memuru olma niteliğini yitirdiği hallerde Genel Müdür, gerekçesi açıkça gösterilerek Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle görevden alınır.

TRT'nin, Anayasanın ve bu kanunun öngördüğü esaslara aykırı yayın yaptığı ve tarafsızlık ilkesinden uzaklaştığı veya Genel Müdürün görevi ile ilgili olarak ağır bir hizmet kusuru işlediği hallerde de, Başbakanın veya TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerden birinin yazılı olarak TRT Seçim Kurulu'na başvurması ve bu Kurul'un

²⁵ MUTLU, Erol *"Televizyonla İletişimin Denetlenmesi"* AÜSBF, Basın-Yayın Yüksek Okulu Yıllığı 1979-1980, Ankara 1981 s.137.

²⁶ ÖNGÖREN, M.Tali/TOPUZ, Hıfzı *"Türkiye'de Radyo ve TV Politikaları"* YARININ RADYO VE TELEVİZYON DÜZENİ içinde, İLAD, İstanbul 1990, sf.108.

olumlu görüşünü bildirmesi üzerine, Genel Müdür, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile görevden alınır".

Böylece, Genel Müdürü görevden alma yetkisi, sadece Bakanlar Kurulu'na verilmiş, eski kanunda Yönetim Kurulunun "*yazılı görüşünün alınması*"na ilişkin ifade kanundan çıkartılmıştır.

Genel Müdürün atanması ve görevden alınması ile ilgili bu yeni hükümler, TRT Kurumu'nun özerkliğini kaybetmesinin doğal sonucudur. Böylece, kurumu temsil eden ve yöneten, Genel Müdürün, siyasal iktidara bağımlı olması istenmekteydi²⁷.

Genel Müdür yardımcılarının atanmaları ve görevden alınmaları konusunda TRT Kurumu'nun Yönetim Kurulu görevliydi. Kanununun 5. maddesinin 3. fıkrasına göre Genel Müdür Yardımcılarını, Genel Müdürün teklifi üzerine, Yönetim Kurulu atayacaktı. Aynı usul, bu kişilerin görevden alınması ve görev yerlerinin değiştirilmesi bakımından da geçerliydi.

Özerklik "*başına buyrukluk*" anlamına da gelmemektedir²⁸. Özerk yönetim keyfi bir yönetim de olamaz. Radyo (ve TV) özerkliği, sınırları belirlenmiş bir sorumluluk altında tarafsızlık, objektiflik ve eşitlik prensiplerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Özerkliğin, bunları gerçekleştirme aracı olduğu söylenebilir²⁹. Bu anlamda 1971 Ay. m.121'deki değişiklikle özerkliğin kaldırılmasından sonra kurumun "*tarafsız*" olması beklenemezdi. Çünkü, TRT kurumunun özerk olmadan tarafsızlığını sağlayabilmek mümkün değildi³⁰. Öyle de olmamıştır. 1961 Anayasası'nın radyo ve televizyon yönetimini özerk bir kuruluş olarak öngörmesinin nedeni, belli bir kamu kurumuna bir *imtiyaz* vermek değil, radyo ve televizyon idaresine, temel özgürlükleri, özellikle serbest haber almayı, serbestçe kanaat edinmeyi ve kamuoyunu serbestçe oluşturmayı sağlayan bir statü kazandırmaktı³¹.

359 sayılı yasada Yönetim Kurulu, 9 kişiden oluşmaktaydı. Hükümetin temsilcileri azınlıkta kalmakta, Kurul üyeleri mümkün oldukça değişik kesimlerin temsilcilerinden teşekkül etmekteydi. Bu dönemde Yönetim Kurulunun Genel Müdürün atanması ve görevden alınmasındaki etkisi çok fazladır. Çünkü, yasa Yönetim Kurulu'na Genel Müdürü önerme yetkisi

²⁷ İÇEL, Kayıhan, "*Türkiye'de Radyo - Televizyon Rejimi*" İÜHF Mecmuası, sf.3-4, 1975, İstanbul 1976, sf.128.

²⁸ TRT Kanunu Değişirme Tasarısı Hakkında Basın ve Yayın Yüksek Okulunun Raporu... Sevinç Matbaası Ankara 1969, ayrıca bkz. AZİZ, Aysel, "*Prof. Dr. Muammer AKSOY ve Türkiye'deki Radyo - Televizyon Yayınları*", AÜSBFD, C.XLVI, (Ocak-Haziran 1991, No: 1-2.

²⁹ TAŞER, C. a.g.e., s.f.137.

³⁰ AZİZ, Aysel Prof.Dr.Muammer AKSOY ve Türkiye'deki Radyo - Televizyon Yayınları" AÜSBFD, C.XLVI, (Ocak-Haziran 1991) No: 1-2.sf.97.

³¹ Bkz. Dip notu 399.

vermekteydi. Hükümetin, Yönetim Kurulu'na rağmen Genel Müdürü ataması veya görevden alma işlemlerini yapabilmesi mümkün değildi.

Bu dönemde hükümetin TRT üzerindeki baskısı, bütçeden kuruma ayrılan ödeneklerin verilmemesi veya geciktirilmesi, kurum kadrolarının Maliye tarafından onaylanmaması, savcılıklar tarafından yapılan soruşturma ve açılan davalar, şeklinde olmuştur³².

TRT'nin özerkliği, 1961 Anayasası'nın 1971'deki değişikliği ile ortadan kaldırılmış, onun yerine "**tarafsızlık**" kavramı getirilmiştir. Bu radyo ve televizyon yayıncılığında bir nevi gerilemedir. Buna paralel olarak 1568 sayılı yasa ile 359 sayılı yasada yapılan değişiklikle de, kurumun "**tarafsız**" olduğu belirtilmekteydi. Yönetim Kurulu'nun oluşumunda, Genel Müdürün göreve atanmasında ve görevden alınmasında Yönetim Kurulunun fonksiyonu tamamen kaldırılmış, Genel Müdürün atanmasında hükümet tek yetkili güç haline dönüşmüştür. Böylece TRT, siyasi otoriteye bağımlı bir kurum halini almıştır. Bu durum kurumun özerkliğini açıkça sona erdirmektedir.

bb) Yönetim Kurulu

aaa) Üyeleri

359 sayılı yasada 9 kişiden oluşan Yönetim Kurulu, 1568 sayılı yasa değişikliği ile 11 kişiden oluşturulmuştur. Yönetim Kurulu üyeleri şu şekilde tespit edilmekteydi;

- Genel Müdür
- Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle atanacak 3 üye
- Üniversitelerin hukuk, ekonomi ve siyasal bilim kolundan, elektronik veya elektrik kolundan 1, Türk Dili ve Edebiyat dallarından seçilecek biri olmak üzere toplam 3 temsilci,
- Tiyatro ve Opera çevresinden seçilecek 1 kişi,
- Ankara ve İstanbul Türk Müziği ile ilgili kurumların 1 temsilcisi,
- Basın, işçi ve işveren konfederasyonlarının temsilcisi olarak 2 kişi,

Üyelerin 3'ü doğrudan doğruya Bakanlar Kurulu tarafından seçiliyor, diğerlerini ise, (Cumhurbaşkanı'nın seçtiği) TRT Seçim Kurulu tespit etmekteydi.

Burada görüldüğü gibi, hükümetin temsilcilerinin sayısı 2'den 3'e yükseltilmiş (Genel Müdür ile birlikte 4); Üniversitelerin, Konservatuarların, Opera ve Tiyatro sanatçılarının doğrudan üye seçmeleri kuralı kaldırılmış ve bu kurumlara sadece üye aday saptamaları hakkı

³² MUTLU, E. a.g.e., sf.137; ÖNGÖREN, M.T./TOPUZ, "Yarının..." N. a.g.e., sf.193 vd.

tanınmış, atama TRT Seçim Kurulu'na verilmiş; Yönetim Kurulunun TRT Personeli arasından iki üye seçmesi hakkı kaldırılmıştır.

Böylece artık TRT'nin özerkliğinden değil, bağımlılığından söz etmek mümkündür³³.

bbb) Yönetim Kurulu ve Görevleri

Kurumun karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu, ayda en az iki defa toplanır. Genel Müdür veya vekili toplantılara başkanlık eder. (Eski düzenlemede kurul üyelerinin kendi aralarında, Genel Müdürü seçecekleri düzenlenmiştir). Bakanlar kurulu tarafından seçilen üyeler dışındaki üyelerin görev süresi 3 yıldır. Diğerlerinin 5 yıldır. Toplantı ve karar yeter sayısı, üye tam sayısının salt çoğunluğudur. Yönetim Kurulunun görevleri şu şekilde belirtebilir(m.5);

- Genel Müdürlükçe hazırlanacak yönetmelik tasarıları hakkında karar vermek.
- Genel Müdürün teklifi üzerine, Genel Müdür Yardımcıları'nın atanmaları, görevden alınmaları veya görev yerlerinin değiştirilmesi hakkında karar vermek,
- Genel Müdürlükçe hazırlanacak kurum bütçesini ve kadrolarını karara bağlamak,
- Genel Müdürlükçe hazırlanacak bilanço, kâr ve zarar hesaplarının kabul veya reddetmek,
- Alım-Satım Yönetmeliğinde gösterilecek miktardaki alım-satım, yatırım, kiralamalar hakkında karar vermek,
- Kanunda belirtilen ilkelere göre planlanan genel program tasarısını karara bağlamak,
- Danışma Kurulunun görüş ve dileklerini değerlendirilerek, alınması gerekli görülecek konularda ilke kararları almak,
- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nca yıllık ve ara raporlarını inceleyerek gereğini yapmak,
- Kurumla ilgili ve başka mercie bırakılmamış konularda karar vermek,
- Bu kanunda belirtilen başkaca görevleri yerine getirmek,

cc) Diğer Organlar

- Genel Danışma Kurulu (m.10)

³³ ÖNGÖREN, T./TOPUZ, "Yarının .." a.g.e., sf.108; MUTLU, E. "Televizyonla İletişim..." a.g.e., sf.140.

Yukarıda belirtilen organlar dışında, değişik kesimlerin temsilcilerinden kurulu bulunan Genel Danışma Kurulu bulunmaktadır. Bu kurul, Genel Müdürün çağrısı üzerine yılda bir toplanır ve TRT'nin radyo-TV yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve dileklerini saptamak ve Yönetim Kurulu'na bildirmekle görevlendirilmiştir. Kurul'un hiçbir yaptırım gücü bulunmamaktaydı.

TRT Seçim Kurulu

Daha önce belirtildiği gibi, TRT Seçim Kurulu, Bakanlar Kurulu'nca Yönetim Kurulu'na seçilecek diğer üyeler konusunda yetkili kılınmıştır. Bunun dışında, Genel Müdürün TRT Kanunu'nun öngördüğü esaslara aykırı yayın yapması, görevi ile ilgili olarak ağır bir hizmet kusuru işlemesi durumunda görevden alınması için Kurul'un olumlu görüşünün alınması gerekmektedir. Kurul, Cumhurbaşkanı'nın seçtiği 4 rektör ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nden oluşmaktaydı.

Koordinasyon Kurulu

Genel Müdür'e yardımcı bir organ niteliğindedir. Kanunun Ek 2. maddesine göre kuruluş ve görevi yönetmelikte düzenlenecektir.

Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu

Kurum organı olarak 3. maddede düzenlenen bu Kurul'un görev ve yetkilerinde 1568 sayılı yasa herhangi bir değişiklik getirmemiştir. Ancak, yeni yasada bu kuruluş kurum organı olarak düzenlenmiştir. Kurul'un görevi, kanunun 11. maddesinde düzenlenen Hükümet bildiri konuşmalarına cevap vermek isteyen, hükümete dahil olmayan siyasi partilerin, bu istemleri hakkında karar vermektir. Bu kurul akademisyenlerden oluşan bir kuruldur.

dd) TRT'nin Denetimi

359 sayılı Kanun'un 1568 Sayılı kanunla değiştirilen 34. maddesinde;

“TRT kurumu idari, mali ve teknik konularında Yüksek Denetleme Kurulunun denetimi altındadır. Başbakan kurumla ilgili bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulu'ndan isteyebilecektir. Yüksek Denetleme Kurulunun yıllık ve ara raporlarında kurumun; idari, mali ve teknik işlemleri ile ilgili olarak bazı konuların teftiş ve tahkiki, temenni olduğunu taktirde, Başbakanın tensibiyle Maliye Teftiş Kurulu'nca yapılır. Başbakanlık gerektiğinde rapor sonuçlarını adalet mercilerine sevk eder.”

Görüldüğü gibi Yüksek Denetleme Kurulu'ndan belli bir hususun tetkikini Başbakan isteyebilecekti. Bunun yanında Başbakan'ın tensibiyle Maliye Teftiş Kurulu'na inceleme yetkisi verilmişti.

2- 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE TRT

A) 1982 Anayasası

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri müdahale, radyo vasıtasıyla halka duyurulmuştu. Yine, 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri müdahale de radyo ve televizyon vasıtasıyla duyurulmuştur. Bundan sonra, Türkiye'de her askeri müdahale ve muhtıra sonrası yaşanan gelişme görülmüş, gerek anayasada gerek radyo ve televizyon ile ilgili yasadaki değişiklikler yapılmıştır.

6 Kasım 1982 tarihinde halk oylamasıyla kabul edilen 1982 Anayasası³⁴, 1961 Anayasası'nı yürürlükten kaldırmıştır. 1982 Anayasası'nın 133. maddesi radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili düzenlemeyi belirtmekteydi. Buna göre;

"Radyo ve televizyon istasyonları ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir.

Kanun, Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumun huzurunu, genel ahlaki ve Anayasanın 2. maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyacak tarzda yayın yapmasını düzenler ve kurumun yönetim ve denetiminde yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetir.

Haber ve programların seçilmesi, işlenmesi, sunulması ve milli kültür ve eğitime yardımcı görevinin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları, organların seçimi, görev yetki ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.

Yukarıdaki ikinci fıkra hükümleri, kamu iktisadi teşebbüsü niteliği taşıyan veya Devlet veyahut diğer kamu tüzel kişilerinden mali yardım gören haber ajansları hakkında da uygulanır".

Maddeden de anlaşılacağı gibi, 1982 Anayasası ile getirilen yeni bir şey yoktur. Radyo - televizyon yayıncılığı konusunda 1961 Anayasası'na 1971 Anayasa değişikliğiyle getirilen hükümler korunarak, tekrar edilmiştir³⁵

³⁴ 7 Kasım 1982 t. ve 2709 Sayılı T.C. Anayasası (RG. 9 Kasım 1982 t. S: 17863/mükerrer).

Radyo ve televizyon istasyonları yine "**Devlet eliyle kurulacak**" idareleri "**kamu tüzel kişiliği**" olacak, "**yayınlar tarafsızlık**" ilkesine göre yerine getirilecektir. Görüldüğü gibi, o dönemde radyo-televizyon yayıncılığında devletin "**tekeli**" devam etmektedir. Bu tekel Ay.m 133/f.1. de 8.7.1993 tarih ve 3913/1 md. İle kaldırılmıştır. Gerçekten sözkonusu düzenlemede :

“Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir.” demektedir.

1982 Ay. m.133/f.3’de 21.6.2005 tarih ve 5370 sayılı yasanın 1.maddesi ile yapılan değişiklik ile kurum özerkliğe tekrar 22 yıldan sonra kavuşmuştur. Ay.m.133/f.3: "**Devletçe Kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzel kişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır**" demektedir.

Bu hükümle tekrar TRT’nin "**Özerk**" yapısı tanınmış olmaktadır.

Anayasanın 133. maddesi ile birlikte Ay. m.26'deki "düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü", Ay. m.32'deki "kamu tüzel kişilerin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı"nı düzenleyen hükümler doğrudan radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili maddelerdir.

B) 2954 Sayılı “Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu”

Yasanın en önemli özelliklerinden bir tanesi, radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesi ile ilgili olarak ilk defa Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun oluşturulmuş olmasıdır. (Bu kurul daha sonra 3984 sayılı yasanın kabulü ile birlikte Radyo ve televizyon Üst Kurulu’na dönüşmüştür.) Yasanın TRT’nin özerkliği konusunda bir düzenleme içermediği görülmektedir. Anayasa m.133’te tanınan “özerklik” ancak 11.6.2008 tarihinde 5767 sayılı yasa değişikliği(m.1) ile yine dolaylı bir ifade ile tanınmış bulunmaktadır.

a) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK) ve Radyo ve Televizyon Üst kurulu (RTÜK)

2954 sayılı TRT kanununun 6. maddesine göre;

³⁵ 20 Eylül 1971 t. ve 1488 sayılı yasa ile 1961 Ay. m.121'deki değişiklik için bkz. RG. 22.9.1971 ve S: 13966.

"Yurt içinde yapılacak, radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeler tespit etmek, bu konuda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak maksadıyla Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu Kurulmuştur."

aa) Yüksek Kurul'un Üyeleri

RTYK, ne 359 sayılı TRT kanununda ve ne de bunu değiştiren 1568 sayılı kanunda düzenlenmemiştir. Kurul'un oluşumu ilk kez 2954 sayılı kanunun 6. maddesinin ilk halinde düzenlenmişti³⁶. Bu kurul 12 üyeden oluşmaktaydı. Bu kurula üye olabilmek için yaş haddi hariç, devlet memuru olma şartlarına sahip olmak ve yüksek öğretim mezunu olmak gerekmektedir. Bu üyelere;

- 3 üye, Cumhurbaşkanı'nca doğrudan,
- 3 üye Bakanlar Kurulu'nca birisi basın mensubu olmak üzere, eğitim ve iktisat alanlarında veya hizmetlerinde temayüz etmiş kişiler arasından doğrudan,
- 1 üye, Milli Güvenlik Kurulu'nca seçilip ve Bakanlar Kurulu'nca ,
- 2 üye Cumhurbaşkanı'nca, Yüksek Öğretim Kurulu'nca elektronik ve Hukuk bilimleri alanlarında temayüz etmiş kişiler arasında gösterilecek 4 aday içinden,
- 3 üye Cumhurbaşkanı'nca, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu'nca, Kültür ve Sanat dallarında temayüz etmiş kişiler arasında gösterilecek 6 aday içinden seçilirdi³⁷.

Adaylardan YÖK ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nca gösterilenlerin seçimleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun yazılı tebliğinden itibaren 1 ay, Cumhurbaşkanı tarafından üyelikleri onaylanmayanların yerine yeni adayların seçimi ise, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin yazılı tebliğinden itibaren 2 hafta içinde yapılmadığı takdirde Cumhurbaşkanı'nca doğrudan atama yapılacaktır.

³⁶ 2954 Sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 6. ve 7. maddesi 13.4.1994 tarih ve 3984 sayılı kanunun 36. maddesi hükmü gereğince, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun göreve başlaması ile birlikte yürürlükten kalkmış ve görevi sona ermiştir. Üst Kurul için seçim, TBMM'nin 10.5.1994 tarih ve 101. birleşiminde yapılmıştır. 3984 sayılı yasanın 36. maddesi :

"2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'na ilişkin hükümleri Üst Kurul'un göreve başlaması ile birlikte yürürlükten kalkar ve Yüksek Kurul'un Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin atanmasına ilişkin yetkileri Üst Kurul'a ve işbu kanun gereğince Üst Kurul'a geçenler dışındaki diğer yetkileri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Yönetim Kurulu'na devredilir." demektir.

³⁷ BEŞİROĞLU, Akın, "Recent Developments in The Turkish Broadcasting System" (in EBU Review, Programmes, Administration, Law. vol.XXXVII, no.1 January 1986 sf.28

Kurul'un başkanı, bu şekilde tespit edilen 12 üye arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecekti.

Bu oluşumdan anlaşılacağı gibi, *Kurul'un oluşumunda hükümetin değil Cumhurbaşkanı'nın ağırlığı bulunmaktaydı*. Yukarıda belirtildiği gibi Kurul'un 12 üyesinden 8'ini Cumhurbaşkanı seçmekte ve başkanı yine onun tarafından atanmaktaydı³⁸. Hükümet ise 3'ü doğrudan olmak üzere 4 üye atamaktaydı. ***Böyle bir durumda RTYK'nin bağımsızlığından ve tarafsızlığından söz etmek mümkün değildir***³⁹.

Üyeliğin süresi 6 yıl olacaktı. Bu üyelerin üçte biri (1/3'ü) iki yılda bir değiştirilecekti. Yasaya göre (Geçici m.3), kurul üyelerinin üçte birinin ilk defa yenilenmesi Yüksek Kurul'un göreve başladığı tarihten iki yıl sonra, ikinci üçte bir ise dört yıl sonra kura ile yenilenecekti⁴⁰. Bu değişimde kanunun 6. maddesinin (a), (b), (e) bentlerindeki üyeler kendi aralarında ve ayrı ayrı, (c) ve (d) bentlerindeki üyeler birlikte değerlendirilecekti.

Üyeler, TRT'nin ve radyo yayını yetkisi verdiği kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerine giren konularda hiçbir şekilde taraf olamayacaklar ve bu konularda herhangi bir çıkar sağlayamayacaklardı. Aynı şekilde siyasi partilere de girmeyeceklerdi.

Niteliklerini kaybeden veya kısıtlamalara uymayan üyelerden, Cumhurbaşkanı'nca atanan ve seçilenler Cumhurbaşkanı; Bakanlar Kurulu'nca atananlar Bakanlar Kurulu tarafından görevden alınır ve atamalarındaki usule göre yerlerine yenileri atanırdı.

Geçerli mazereti olmaksızın, üst üste iki toplantıya katılmayanlar kuruldan ayrılmış sayılmaktaydı. Ayrıca, kurul üyeleri Ceza Kanunu uygulaması bakımından memur sayılırlar. Üyelerin tarafsızlığını sağlamak amacıyla doğrudan TRT ve diğer radyo yayını yetkisi verdiği kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerine giren konularda doğrudan ya da dolaylı taraf olamayacakları ve bu konularda hiçbir yarar sağlayamayacakları ve siyasi partilere üye olamayacakları konusunda düzenleme getirilmiştir.

bb) Görevleri

³⁸ Kurul'un Cumhurbaşkanı'nın değil Kenan Evren Paşa'nın Kurulu olduğunu, çünkü siyasi tercihlerine ve onun keyfine göre yapılmış Anayasa ve onun vücut verdiği yasayla oluştuğu ileri sürülmüştü. (bkz. ULUCAKAPTAN, Uğur, "*Türkiye'de Yayınların Denetimi*" (Türk - İtalyan Sempozyumu, sf.129).

³⁹ ÖNGÖREN, M.T./TOPUZ, H. "*Yarının...*" a.g.e., sf.113; AZİZ, Aysel; "*Prof. Dr. Muammer AKSOY ve Türkiye'deki Radyo-Televizyon Yayınları*" AÜSBFD. C: XLVI, (Ocak - Haziran) 1991 No: 1-2 sf.94; AKARCALI, Sezer "*Türkiye'de Kamusal Radyodan Özel Radyo ve Televizyona Geçiş Süreci*" (Punto Matbaacılık) 1.Basım Ankara-1997. sf.128.

⁴⁰ Bu dönemdeki üyeler ve değişen üyeler hakkında bkz. SARMAŞIK, Jale, "*Radyo ve Televizyon Yayınlarının Denetimi ve Radyo Televizyon Yüksek Kurulu*" (İÜ Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 1988, sf.122 VD. AZİZ, Aysel; "*2954 sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Yasası*" Amme İdaresi Dergisi C: 17, S: 1, Mart 1984, sf.84 den.

RTYK'nin görevleri esas olarak 2954 sayılı yasanın 7. maddesinde⁴¹ ve 4. maddesinde düzenlenmiş, diğer bazı maddelerde de bazı görevler verilmiştir:

- Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için kanunda belirlenen yayın esaslarına uygun ilkeleri saptamak,

- TRT Kurumu ile yayın yapmasına izin verilen kişi kurum ve kuruluşların üç aylık yayınlarından gerekli görülenlerin kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu, yayın sonrası denetim suretiyle değerlendirerek sonuçlarını Cumhurbaşkanı'na, Başbakanlığa, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine, TRT ile yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşlara göndermek,

- Yayın görevlerinin yerine getirilmediği, tarafsızlığın ihlal edildiği veya yayın esaslarına aykırı yayınlar yapıldığı hallerde idari veya kanuni işlem için ilgili mercilere duyurularda bulunmak.

- TRT Kurumu Yönetim Kurulu için 12, Genel Müdür için 3 aday saptayarak Bakanlar Kurulu'na sunmak,

- TRT Kurumu Yönetim Kurulu'nca yapılan, kurumun her düzeyindeki teşkilat değişikliğine ait önerileri inceleyerek karara bağlamak,

- TRT Kurumu'nun yayın, denetim, reklam yayınları gibi yayına ilişkin konulardaki yönetmelik tasarılarını, yıllık genel yayın planı ve özel yayın esaslarını inceleyerek önerilerde bulunmak,

- Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, geliştirilmesi, günlük yayın saatleri ve süreleri, yurtdışında yapılacak yayınlarla ilgili usul ve esaslar hakkında Başbakanlığa önerilerde bulunmak (m.4 (c))⁴².

- TRT dışında, kanunda belirtilen esaslara uygun yayın yapmak şartıyla polis ve meteoroloji teşkilatlarının devamlı ikaz ve duyuru maksadıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları konusunda izin vermek (m.4/(a)).

⁴¹ 13.4.1994 t. ve 3984 sayılı kanununun 36. maddesi gereği RTÜK'ün göreve başlaması ile yürürlükten kalkmıştır.

⁴² 12.1.1989 t. ve 3517 Sayılı Kanununun m.7 ile yürürlükten kaldırılmıştır.

- Kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurmaları ve işletmeleri konusunda izin vermek (m.4/(d)).

- Yurt içine yapılan radyo ve televizyon yayınları ile kapalı devre televizyon yayınlarının kanunda belirtilen esaslara uygunluğunun gözetilmesi, denetlenmesi ve değerlendirilmesi,

- Kanunda öngörülen durumlarda TRT Genel Müdürü'nün görevden alınmasını Bakanlar Kurulu'na teklif etmek, (m.13/f.III).

- TRT kurumunun sermayesinin artırılması konusunda Yönetim Kurulu teklifinin tasvip edilmesi (Bakanlar Kurulu karar vermektedir) (m.33).

- Radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal ve ithali hakkında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca birlikte hazırlanacak yönetmelik için RTYK görüş bildirecektir (m.58/I).

Aynı şekilde cihazlardaki değişikliklerin RTYK'ye bildirilmesi gerekliydi (m.58/II).

- m.6'da öngörülen yönetmeliğin hazırlanması ve Resmi Gazetede yayınlanması (m.62).

Burada RTYK'nin(RTÜK) TRT'nin yapısı ile ilgili en önemli görevi, önereceği, 12 aday arasında TRT Yönetim Kurulunun 6 üyesi ile, önereceği 3 aday içerisinde TRT Genel Müdürü'nün Bakanlar Kurulu'nca atanmasıdır⁴³.

b-) Türkiye Radyo Ve Televizyon Kurumu

aa) İdari Yapı

aaa) Genel Olarak

2954 sayılı yasada, radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda devlet tekeli bulunduğunu ve bu tekelin Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nca kullanılacağı açıkça düzenlenmiştir⁴⁴.

⁴³ AZİZ, Aysel "2954 Sayılı", a.g.m., sf.84.

⁴⁴ 2954 Sayılı Yasanın 3517 t. ve 12.1.1989 tarihli değişik 4. (a) maddesi.

2954 sayılı TRT Yasasında (m.10) kurumun organları olarak Yönetim Kurulu, Genel Müdürlük ve Koordinasyon kurulu düzenlenmiştir. Bunun yanında radyo ve televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve dileklerini tespit etmek, ilmi veya teknik araştırmalar yaptırmak veya lüzum görülecek konularda özel ihtisaslardan yararlanmak amacıyla geçici Danışma Kurulları'nı oluşturulabileceği (m.15) düzenlenmiştir.

Eski yasada yer alan TRT Seçim Kurulu, Genel Danışma Kurulu ve Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu kaldırılmıştır.

bbb) Genel Müdür ve Yardımcıları

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, Genel Müdür tarafından temsil olunur ve yönetilir (m.13/f.III).

2954 sayılı yasanın 5.12.1990 tarih ve 3687 sayılı yasayla değişik m.13/f.1'a göre; Genel Müdür, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu (**bugün RTÜK**) tarafından teklif edilen üç aday arasından *Bakanlar Kurulu kararıyla atanır.*

Genel Müdürün görev süresi 4 yıldır. Süre sonunda yeniden atanabilir (m.13/f.III).

Genel Müdür ve Yardımcılarında aranılacak şartlar ve özellikler şunlardır (f.V):

a) Yüksek öğrenim mezunu olmak,

b) En az 40 yaşında olmak şartı, **2954 sayılı yasada değişiklik yapan 11.6.2008 tarih ve 5767 sayılı yasanın 10.maddesi uyarınca yürürlükten kaldırmıştır.**

c) Devlet memuriyetinde veya temayüz ettiği ihtisas dalında 15 yıllık mesleki tecrübeye sahip olmak hükmü,2954 sayılı yasada değişiklik yapan 11.6.2008 tarih ve 5767 sayılı yasanın (m.4)hükmü gereğince ; **Kamu kurum ve kuruluşlarında veya temayüz ettiği televizyon, radyo, haberleşme, bilgisayar, telekomünikasyon, elektronik, kitle iletişimi, hukuk, işletme, iktisat, maliye, sanat veya kültür alanında en az oniki yıl hizmeti bulunmak,"** şeklinde değiştirilmiştir.

d) Atamadan önceki son üç yıl içerisinde herhangi bir siyasi partiye üye veya herhangi bir siyasi partiden aday olmamak,

e) Devlet memuru olmak için aranan şartlara sahip olmak.

Genel Müdür yardımcılarında birinin elektronik yüksek mühendisi olması şarttır (f.VI).hükmü 11.6.2008 tarih ve 5767 sayılı yasa ile (m.4) değiştirilerek "**Genel Müdür yardımcılarında birisinin; elektronik, elektrik-elektronik, elektronik ve haberleşme,**

bilgisayar, telekomünikasyon mühendisliği veya radyo ve televizyon ile ilgili mühendislik dallarının birinden mezun olması zorunludur.” şeklini almıştır.

Genel Müdür, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, devlet memuru olma niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya tarafsızlığın ihlal edildiği hallerde, bu hallerin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun teklifi (Bugün RTÜK) ve **Bakanlar Kurulu kararı ile görevden alınır (f.II)**.

ccc) Yönetim Kurulu

Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu; elektronik, kitle iletişim, hukuk, işletme ve ekonomi, sosyal bilim dalları ile sanat ve kültür alanında temayüz etmiş kişiler arasından seçilen ve atanan 6 üye ile Genel Müdürdan oluşur. Yönetim Kurulu üyeleri; Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu (Bugün RTÜK) tarafından teklif edilen 12 aday arasından Bakanlar Kurulu kararı ile atanır. (m.11/f-I). şeklindeki hüküm, 2954 sayılı Kanun'da 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda yapılan değişiklik yapan yasanın 3.maddesi gereğince; **"Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu; Genel Müdür, Bakanlar Kurulu tarafından genel müdür yardımcılarını arasından atanan iki üye ile elektronik veya kitle iletişimi alanlarında bir; hukuk alanından bir; işletme, iktisat veya maliye alanlarından bir ve sanat veya kültür alanlarından bir kişi olmak üzere, bu alanlarda temayüz etmiş kişiler arasından seçilen ve atanan dört üyeden oluşur. Dışarıdan seçilen yönetim kurulu üyeleri; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından her bir alandan teklif edilen iki kat aday arasından Bakanlar Kurulu kararı ile atanır."**

Yönetim Kurulu üyeliği 4 yıldır. Süresi biten üyeler ile herhangi bir sebeple Yönetim Kurulundan ayrılanların yerine yeniden atama yapılır.Süresi biten üyeler ile herhangi bir sebeple Yönetim Kurulu'ndan ayrılanların yerine yeniden atama yapılır. Süreleri sona eren üyelerin yeniden atanmaları mümkündür. Herhangi bir sebeple üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde eski üyenin kalan süresini tamamlamak üzere aynı usulle yenisi atanır. Bir yıl içinde mazeretsiz iki toplantıya katılmayanların üyeliği kendiliğinden sona erer. (m.11. f-III)şeklindeki hüküm, 2954 sayılı Kanun'da 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda yapılan değişiklik yapan yasanın 3.maddesi gereğince **"Yönetim Kurulu üyeliği dört yıldır. Süresi biten üyeler ile herhangi bir sebeple Yönetim Kurulundan ayrılanların yerine yeniden atama yapılır. Süreleri sona eren üyelerin yeniden**

atanmaları mümkündür. Herhangi bir sebeple üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde aynı usulle yenisi dört yıllığına atanır. Yeni atanan üye göreve başlayıncaya kadar mevcut üyenin görevi devam eder. Bir yıl içinde mazeretsiz iki toplantıya katılmayanların üyeliği kendiliğinden sona erer. Bakanlar Kurulu tarafından atanan genel müdür yardımcısı üyeler gerektiğinde Bakanlar Kurulu tarafından değiştirilebilir."

Yönetim Kurulu üyeleri, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun görev ve yetkilerine giren konularla doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamaz, siyasi partilere üye olamazlar. (m.11. f-V).

Yönetim Kurulu en az 5 üyenin katılımıyla toplanır ve kararlarını en az 4 üyenin oyu ile alır. Çekimser oy kullanılmaz. Yönetim Kurulu en az 15 günde bir defa toplanır (m./f-IV).

ddd) Diğer Organlar

359 sayılı Yasanın ilk şeklinde TRT Kurumu'nun idari yapısı, Yönetim Kurulu, Genel Müdür ve Yardımcıları, Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu ve Danışma Kurulları olmak üzere 4 organdan oluşmaktaydı.

1568 sayılı yasa ile 359 sayılı yasada yapılan düzenlemelerle (m.3) eski yönetim organlarında esaslı değişiklikler yapılmış ve bunlara yeni organlar eklenmiştir. Bunlar; Yönetim Kurulu, Genel Müdür ve Yardımcıları, Koordinasyon Kurulu, TRT Seçim Kurulu, Genel Danışma Kurulu ve Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu olarak 6 organdan oluşmaktaydı.

Böylece 359 sayılı yasada, hükümet bildiri ve konuşmalarına karşı mecliste grubu bulunan siyasi partilerin, bu konuşmalara yanıt vermek için başvurdukları, Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu kaldırılmıştır. Bunun gibi, Yönetim Kurulu Üyelerinin atamasında ve görevden uzaklaştırılmasında önemli bir role sahip olan TRT Seçim Kurulu kaldırılmış, Danışma Kurulları'nın oluşturulması geçici nitelikte ihtiyaç belirlediği takdirde oluşturulabileceği düzenlemiştir (m.5).

2954 sayılı yasanın 10. maddesinde kurum organları olarak; Yönetim Kurulu, Genel Müdürlük ve Koordinasyon Kurulu olarak geçmekteydi. **2954 sayılı yasada değişiklik yapan 11.6.2008 tarih ve 5767 sayılı yasanın 10.maddesi** ile ortadan kaldırılmıştır.Bugün, Yönetim kurulu ve Genel Müdürlük kurum organları olarak faaliyette bulunmaktadır.

Bunun yanında,1982 Ay. m.133 ilk şeklinde de ve 2954 sayılı TRT yasasında da yeni bir şey getirilmemiş, yine yalnızca kurumun "*tarafsızlığı*"ndan bahsedilmiştir.Bu konuda 2954 sayılı TRT yasasında değişikliğin yapılması için 2008 yılının ikinci yarısını beklemek gerekecektir.

1982 Ay. m.133/f.3'de 21.6.2005 tarih ve 5370 sayılı yasanın 1.maddesi ile yapılan değişiklik ile kurum özerkliğe tekrar 22 yıldan sonra kavuşmuştur. Bu madde "*Devletçe Kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır*" demektedir. 2954 sayılı Kanun'da 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda yapılan değişiklik ile m.1;

"Bu Kanunun amacı, radyo ve televizyon ile tüm medya araçlarından yapılan yayınların düzenlenmesine ve özerkliği ve tarafsızlığı Anayasada hükme bağlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir."⁴⁵

diyerek Anayasa hükmüne paralel bir değişiklik meydana getirmiş bulunmaktadır.Ancak, burada dolaylı bir ifade kullanıldığı **özerkliği ve tarafsızlığı Anayasada hükme bağlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu**"ndan bahsedildiği dikkat çekicidir.Burada TRT kurumunun"**özerk**"olduğu belirtilmemiş,anayasa tarafından bu özerkliğin verildiğine vurgu yapılmıştır.

Oysa,ayrı bir maddede TRT'nin tarafsızlık ve özerklik niteliklerinin açık bir dille tanınmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı ortadadır.Bu konuda sözkonusu yasanın m.21'de düzenlenen;

"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul çalışmalarını radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar."

hükmünde "**dengeli ve tarafsız....yayın yapar**"vurgusunun uzun yıllardır tartışma konusu yapılan "**özerklik**"niteliği içinde yapılması gerekirdi.

Daha ilginç bir durum, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da (m.5) tüm radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla kurulan ve Anayasal bir kurum(m.133/f.2) durumundaki kamu tüzel kişiliği niteliğindeki Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun(RTÜK) "**özerk**" ve

⁴⁵ Bkz.Türkiye Radyo Ve Televizyon Kanunu İle Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Kanun No: 5767 Kabul Tarihi: 11/6/2008

"tarafsız" olarak düzenlenmiş olmasıdır.⁴⁶ İktidar partisi ve/veya partilerince üyelerinin çoğunluğu teşkil edilen RTÜK'ün 3984 sayılı kanununun (m.36) gereğince TRT Genel Müdürü için üç aday teklif etme yetkisinin RTÜK'çe kullanılması, yönetim kurulu üyelerinin teklif edilme yetkisi (2954 sayılı yasa madde 11) ve 2954 sayılı yasa gereğince gerektiğinde yönetim kurulu üyelerinin görevine son verilmesini teklif etme yetkisi (madde 13) bir takım sorunların ortaya çıkmasına yol açabilecektir.

3984 sayılı yasanın "*Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun Yükümlülüğü*" Başlığını taşıyan ve yayın ilkerlerinin üst üste iki defa tekrar edilmesinin müeyyidesi durumundaki, TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulunun görevine son verme yetkisini içeren 35. maddesinin (**Mülga: 15/5/2002-4756/18 md.**) yürürlükte olduğu dönemde, TRT Genel Müdürü Prof. Dr. Tayfun Akgüner'in ve yönetim kurulunun RTÜK tarafından görevlerine son verilmesi kamuoyunda uzun süre tartışılmıştır.

Karar, kamuoyunda büyük etki yaratmış devam günlerinde basında geniş yer almıştır. Gazeteler; "*TRT Genel Müdürü Yağcılık Kurbanı*⁴⁷", "*Ulusa Sesleniş Akgüneri Götürdü*⁴⁸", "*RTÜK Darbesi*" "*Akgüner Görevden Alındı*⁴⁹" "*Ulusa Sesleniş Akgüner'in Başını Yedi*⁵⁰" "*TRT'ye RTÜK Darbesi*", "*RTÜK Fırtınası*⁵¹" "*RTÜK, TRT'ye El Koydu*⁵²" "*TRT'nin Başı Dertte*⁵³" "*RTÜK'ün Son Kurbanı. TRT Genel Müdürü*⁵⁴" "*RTÜK'de RTÜK Depremi*⁵⁵" "*RTÜK'ün TRT Kararı*⁵⁶" "*Çillere RTÜK Darbesi*⁵⁷" "*TRT Genel Müdürü'nü ÇİLLER'e Yağcılık Götürdü*⁵⁸" Hatta bazı gazeteler, bu olayla seçim arasında bağlantı kurarak "*RTÜK'ten Seçim Şov*⁵⁹" başlığını atmışlardır.

Bu konuda o dönemin RTÜK Başkanı Baransel; "*TRT Genel Müdürlerini, bu kararımızla siyasi iktidarların etkisinden kurtulmaları için imkan hazırladık. Kurul TRT'yi*

⁴⁶ (Ek: 21.6.2005-5370/1 md.) Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, görev ve yetkileri, üyelerinin nitelikleri, seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenir.

⁴⁷ Hürriyet, 28.11.1995.

⁴⁸ Yeni Asır, 28.11.1995.

⁴⁹ Milliyet, 28.11.1995, Yeniüzyıl, 29.11.1995, sf.11.

⁵⁰ Yeniüzyıl, 28.11.1995, sf.11.

⁵¹ Türkiye, 28.11.1995, sf.1.

⁵² Zaman, 28.11.1995, sf.20.

⁵³ Meydan, 28.11.1995, sf.6.

⁵⁴ Takvim, 28.11.1995, sf.7.

⁵⁵ Sabah, 28.11.1995.

⁵⁶ Bizim Gazete, 28.11.1995, sf.3.

⁵⁷ Posta, 28.11.1995, sf.2.

⁵⁸ Hürriyet, 28.11.1995.

⁵⁹ Akit, 28.11.1995.

manevi bir özerklik şemsiyesine kavuşturmuştur. Genel Müdürler artık yayın politikalarını Üst Kurul'un da varlığını dikkate alarak yürütmelidirler⁶⁰" diyerek farklı bir değerlendirmede bulunmuştur.

2954 sayılı Kanun'da 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda yapılan değişiklik yapan yasanın 3.maddesi gereğince; Bakanlar kurulu tarafından Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim kurulu'na içeriden genel müdür yardımcılarını arasından 2 üyenin atama yetkisininin verilmiş olması,dışardan da RTÜK 'ün önereceği adaylar arasından yine Bakanlar Kurulu tarafından atanması düzenlemesi,atanan genel müdür yardımcısı üyelerin gerektiğinde Bakanlar Kurulu tarafından değiştirilebilmesi yetkisinin verilmiş olması gerçekleri karşısında,**yapılan yasal değişikliklerle TRT'nin siyasasallaşması,özerkliğinin etkilendiği iddialarını gündeme taşıyacaktı.Özerk durumundaki kuruluşun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim kuruluna Bakanlar kurulu tarafından üye atama ve değiştirme yetkisinin verilmiş olması bu açıdan doğru olmamıştır.**

SONUÇ

Türkiye Radyo ve Televizyon Kuruluşu(TRT)'nin "özerkliği" hep tartışma konusu olmuştur. Zira, kamu yayıncılığı alanında yayın tekeli elinde bulunduran TRT'nin, önemli bir alana yayın yapması,uzun yıllar yayıncılık alanında tekel durumunun devam etmesi,özellikle yayın tekelinin devam ettiği uzun yıllar içerisinde siyasi iktidarların bu kuruluşu bir propaganda aracı olarak kullanması,bütçesinin ve personelinin büyüklüğü,çok sayıda radyo ve televizyon kanalına sahip olması,yakın zamanda 5767 sayılı yasanın m.21/f.3'de:"**Kurum tarafından Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir.**" hükmü gereğince faaliyete geçen ve Kürtçe televizyon yayını yapan, TRT 6 kanalı ile ilgili yorum,eleştiri ve kaygıların varlığı ,bu yasal düzenlemede Bakanlar kuruluna Yönetim Kurulu üyelerinin ataması ve görevden alınması konusunda yetkilerin verilmesi karşısında, TRT ile ilgili olarak mevzuatta "gidip-gelen" özerklik kavramının önemi bir kat daha artmış bulunmaktadır.

Özerklik; başta siyasi iktidar olmak üzere, siyasi partiler, tüm baskı grupları, toplumdaki çeşitli kurum ve kuruluşlar ve kişiler ile toplumda ağır basan görüş ve değer yargılarına karşı bağımsızlık anlamına gelmektedir.

⁶⁰ Yeniüzyıl 29.11.1995 sf. 11

Nitekim Anayasa Mahkemesi bu gerekliliği 15.10.1968 tarih ve E.1967/37, K.1968/46 sayılı kararında şu şekilde belirtmektedir:

"... Görülüyor ki, asıl erek, kurumun siyasi iktidarın etkisi dışında bırakılıp tarafsız olarak görev yapmasıdır. Bunun için de kurumun, özerk olarak kurulması, yani gerek yürütme organının, gerek siyasi partilerin, gerekse kişilerin her türlü etkisine karşı korunmuş olarak teşkilatlandırılması ve yetkilendirilmesi zorunludur..."

Buradan da görüldüğü gibi, kurumun özerkliği, yalnız siyasi iktidara karşı değil, tüm kurum ve kişilere karşıdır.

TRT Kurumu, yetkilerini bizzat organları aracılığıyla kullanacaktır. Kurumun yönetim, denetim ve yürütme organları siyasi iktidar dahil, tüm güçlerin etkisi dışında faaliyetini yerine getirecektir.

Özerk kuruluş, her türlü hiyerarşik ve idari vesayet denetimi dışında, Anayasa ve kanunun verdiği görevi kendi görüşüne göre yapabilen bağımsız ve tarafsız bir kuruluştur. Özerk kuruluşlar, karar alma ve aldıkları bu kararları hiçbir baskı altında kalmaksızın uygulama hakkına sahiptirler. Bu anlamda, özerkliğin genel olarak idari ve mali özerkliği kapsamı gereklidir.

TRT açısından özerkliğin ülkemizde genelde, siyasal iktidara karşı durabilme ve siyasal iktidarların kurumu siyasi propaganda aracı olarak kullanma anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Hatta, 1960 darbesinin nedenlerinden birtanesinin siyasal iktidarın radyoyu partizanca kullanmış olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Mevzuat açısından yapılan incelemede, TRT'ye süreç içerisinde Anayasal ve yasal düzeyde kimi zaman "özerklik" niteliğinin verildiği görülmektedir. Son durumda gerek Anayasa ve gerekse yasal düzeyde TRT'nin özerk olduğu açıktır. Ancak, mevzuatta TRT'ye özerklik verilmesi önemli ancak yeter koşul değildir. Bu özerkliği verdikten sonra bunu bozucu yasal hükümler getirilmesi veya uygulamada buna aykırı işlem ve/veya eylemlerde bulunulması halinde, verilen özerkliğin hiçbir anlamı kalmayacaktır. TRT kurumunun özerk olarak kabul edildiği dönemlerde dahi, siyasilerin sürekli olarak eleştiri odağı haline getirdikleri kurumların başında yine TRT gelmektedir.

Bu açıdan, "özerklik" yönetim ve mali bağımsızlıktır, yayınların güvence altına alınması, siyasal otoritenin baskılarından uzak olmasıdır. Yani, TRT mali açıdan ne hükümete, ne de reklam verenlere ve ne de diğer kişi ve/kuruluşlara bağımlı olmalı, istikrarlı ve güvenilir bir gelir kaynağına, yani mali özerkliğe, güvenceli bir yönetime sahip olmalıdır.

2954 sayılı Kanun'da 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda yapılan değişiklik yapan yasanın 3.maddesi gereğince; Bakanlar Kurulu tarafından TRT Kurumunun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim kurulu'na kurum içerisinde genel müdür yardımcılarını arasından 2 üyenin atama yetkisinin verilmiş olması,kurum dışından da RTÜK'ün önereceği adaylar arasından yine Bakanlar Kurulu tarafından atanma düzenlemesi;atanan genel müdür yardımcısı üyelerin gerektiğinde Bakanlar Kurulu tarafından değiştirilebilme yetkisinin verilmiş olması **gerçekleri karşısında,yapılan yasal değişikliklerle TRT'nin siyasasallaşması,özerkliğinin etkilendiği iddialarını gündeme taşıyacaktır.Özerk durumundaki kuruluşun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim kuruluna Bakanlar Kurulu tarafından üye atama ve değiştirme yetkisinin verilmiş olması bu açıdan doğru olmamıştır.**

Özerklik,"başına buyrukluk" anlamına da gelmemektedir. Özerk yönetim, keyfi bir yönetim değildir.Bu bağlamda, kendi yasasında ve 3984 sayılı yasa da belirtilen yayın ilkelerine ve diğer yasal yükümlülüklerle uymak zorundadır.

Radyo (ve TV) özerkliği, sınırları belirlenmiş bir sorumluluk altında tarafsızlık, objektiflik ve eşitlik prensiplerini gerçekleştirmeyi amaçlamalıdır. Özerkliğin, bunları gerçekleştirme aracı olduğu söylenebilir.

Burada en önemli husus,Türkiye Cumhuriyetinin demokratik bir hukuk devleti niteliğinin gözönünde bulundurularak kamu yararı doğrultusunda kamu yayıncılık hizmetinin koşullarının sağlanarak ,uygulamada da buna azami değer verilmesidir.Bunun yolu ise,çalışmada belirtilen şekilde TRT kurumuna yalnız mevzuatta değil,fiili olarak "özerk" çalışma koşullarının sağlanmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

AKARCALI, Sezer : "*Türkiye'de Kamusal Radyodan Özel Radyo ve Televizyona Geçiş Süreci*" (Punto Matbaacılık) 1.Basım Ankara-1997.

AKSOY, Muammer : "*Partizan Radyo ve Demokrat Parti*" (Forum Yayınları), Ankara 1960.

AYİTER, Kudret : "*Anayasanın Özerk Kuruluşları*" AÜHFD, C.25, 1968.

AZİZ, Aysel : "*2954 Sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Yasası*" Amme İdaresi Dergisi, C.17, S.1, Mart 1984.

- AZİZ, Aysel** : "*Prof.Dr.Muammer AKSOY ve Türkiye'deki Radyo - Televizyon Yayınları*" AÜSBFD, C.XLVI, (Ocak-Haziran 1991) No: 1-2.
- AZİZ, Aysel** : "*TRT Siyasal Yapı İlişkisi Dünü Bugünü, Yarını*" İLEF YILLIK 92, AÜ. İletişim Fak. Yay. No: 1, Ankara 1993.
- AZİZ, Aysel** : "*YENİ TRT YASASI*", AÜSBFD, C.XVII, No: 4'ten AYRI BASI (Sevinç Matbaası) Ankara 1973.
- . BEŞİROĞLU, Akın** : "*Recent developments in the Turkish broadcasting system*", (in EBU Review, Programmes, Administration, Law, Vol: XXXVII, No: 1, January 1986.
- BİLGİN, Pertev.** : "*İdare Hukuku Ders Notları-İdari Yargıya Giriş*" İÜSBF Yay. İst.-1995
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz** : "*Haberleşme Hukuku*" (Basın-Radyo TV) AÜSBF Yayınları No: 232, BYYO Yayınları, No: 1, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- . GÖZÜBÜYÜK, Şeref** : "*Türkiye - Radyo - Televizyon Kurumu*", SBF, C.XXIV, Ankara 1969.
- GÜRAN, Sait** : "*İfade Hürriyeti Üzerine İdarenin Yetkileri*", İÜ. Yayınları, No: 1337, Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 289 (Cezaevi Matbaası) İstanbul 1969.
- İÇEL, Kayıhan** : "*Türkiye 'de Radyo-Televizyon Rejimi*" İÜHF Mecmuası S:3-4 1975 İstanbul 1976
- İÇEL, Kayıhan** : "*Kitle Haberleşme Hukuku*" İÜ yayınları No: 3302 (2.Bası) İstanbul 1985.
- İLAL, Ersan** : "*Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası*" AÜ. Yay. No: 1766, İstanbul 1972.
- KABALIOĞLU, V./YILDIRIM, T:** "Türkiye'nin İdari Teşkilatı", (İlgili Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararları) (Kazancı Yayınları), İstanbul 1995.
- MUTLU, Erol** : "*Televizyonla İletişimin Denetlemesi*", AÜSBF, BYYO Yıllığı, 1979-1980, Ankara 1981.
- ONAR, Sıddık Sami** : "*İdare Hukukunun Umumi Esasları*", C.II, İstanbul, 3. Baskı 1966.
- ÖNGÖREN, M.T./TOPUZ, N. :** "*Türkiye'de Radyo ve TV Politikaları*" (YARININ RADYO VE TELEVİZYON DÜZENİ, İLAD Yayınları, İstanbul 1990, içinde)
- ÖZTÜRK, Kazım** : "*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Şerh ve Uygulaması*", (Anayasa Mahkemesi Kanunu İle Birlikte) İstanbul 1969, (Sulhi BARAN Matbaası).
- SARMAŞIK, Jale** : "*Radyo ve Televizyon Yayınlarının Denetimi ve Radyo - TV Yüksek Kurulu*" (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İÜ. Sos. Bil.Ens. İstanbul 1988.

- SOYSAL, Mümtaz** : "*Anayasa Diyalektiği Açısından Özerk Kuruluşların Görevi*",
AÜ. SBFD, C.XXIV, S.4.
- SOYSAL, Mümtaz** : "*100 Soruda Anayasanın Anlamı*" (Gerçek Yayınevi)
İstanbul 1986, (6.Bası).
- TANILLI, Server** : "*Devlet ve Demokrasi - Anayasa Hukukuna Giriş*", 5. Bası,
İstanbul 1988.
- TAŞER, Cengiz** : "*Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği -Mukayeseli Bir Anayasa*
TİKVEŞ, Özkan : "*Kitle Haberleşme Araçları İle İlgili Hükümler*", HAD, Yıl: 3,
S.4, 1969.
- TOKGÖZ, Oya** : "*Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo- Televizyon Sistemleri*"
(Mukayeseli Bir Araştırma) AÜSBF Yayınları No: 343, Ankara 1972.
- TORTOP, Nuri** : "*Özerk, Üretken ve Katılımcı Mahalli İdare Anlayışı*", Amme İdaresi
Dergisi (Tacettin KARAER'e Armağan) C.24, S.4, Aralık 1991.
- ULUCAKAPTAN, Uğur** : "*Türkiye'de Yayınların Denetimi*" (Radyo ve TV Yayınları
Hakkında Türk-İtalyan Sempozyumu içinde) İÜ. İletişim Fakültesi Yayınları,
No: 44, İstanbul 1995.
- UZELTÜRK, Sultan (Tahmazoğlu)**: "*İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 10.
Maddesi: İfade Özgürlüğü*" Yeni Türkiye Dergisi Yıl: 4 S. 22